

ILMA MOTIKA*

Usporednopravna analiza primjene alternativnih modela maloljetničkog kaznenog zakonodavstva u Bosni i Hercegovini i Republici Hrvatskoj

Sažetak

U ovom radu autorica nastoji skrenuti pozornost na važnost primjene alternativnih modela prema maloljetnim prijestupnicima te predstaviti usporednopravnu analizu zakonodavnih rješenja u Bosni i Hercegovini i Republici Hrvatskoj. Zakonodavna rješenja u Bosni i Hercegovini i Republici Hrvatskoj, pa i svrha alternativnih modela gotovo je identična u oba kaznena zakonodavstva. Pojava maloljetničkog prijestupništva zahtijeva kvalitetan i sveobuhvatan pristup jer je riječ o društveno neprihvatljivom ponašanju maloljetnika, kao najosjetljivijoj kategoriji u društvu prema kojoj se treba postupati drukčije u odnosu na punoljetne osobe. Alternativni modeli predstavljaju zajednički naziv za alternativne mjere i alternativne sankcije koje se izriču maloljetnom počinitelju kaznenog djela, kao alternative sankcijama institucionalnog tretmana, pa se i njihova svrha ogleda u potrebi preventivnog djelovanja na maloljetne prijestupnike kako bi se spriječilo i suzbilo maloljetničko prijestupništvo.

Ključne riječi: maloljetničko prijestupništvo, alternativni modeli, prevencija, Bosna i Hercegovina, Republika Hrvatska, praktična primjena.

UVOD

Predmet ovog rada usmjeren je na usporednopravnu analizu primjene alternativnih modela maloljetničkog kaznenog zakonodavstva u Bosni i Hercegovini i Republici Hrvatskoj, gdje je u okviru teorijskog dijela dan opći osvrt na maloljetničko prijestupništvo, alternativne modele i njihovu klasifikaciju. Istaknuta je važnost primjene alternativnih modela i analizirani prikupljeni podaci u bosanskohercegovačkom i hrvatskom maloljetničkom zakonodavstvu te dan kratak osvrt na sličnosti i razlike između tih dvaju zakonodavstava.¹

U Bosni i Hercegovini procesno postupanje prema maloljetnicima koji su u sukobu sa zakonom regulirano je na četiri zakonodavne razine: na razini Bosne i Hercegovine, Federacije Bosne i Hercegovine, Republike Srpske i Brčko Distrikta (Pajić i Vejzović, 2014). No Zakon o zaštiti i postupanju s djecom i maloljetnicima u kaznenom postupku na razini države još nije donesen. S druge strane, zakonska rješenja u Republici Hrvatskoj ujednačena su na državnoj

* Ilma Motika, zaposlena u Odvjetničkom uredu mr. Mirsada Crnovršanina, Sarajevo, Bosna i Hercegovina.

¹ Određeni rezultati istraživanja koji su korišteni u radu preuzeti su iz završnog rada „Sudska i penološka individualizacija alternativnih mjera i sankcija kod maloljetnika”, obranjenog 12. 9. 2024. na Pravnom fakultetu Univerziteta u Sarajevu.

razini i regulirana Zakonom o sudovima za mladež.² Među ostalim, i međunarodni dokumenti i standardi sve više proklamiraju primjenu principa restorativne pravde i alternativnih načina rješavanja sporova kako bi se u što većoj mjeri izbjegle negativne posljedice koje formalni sudski postupak može imati na maloljetnika i njegov daljnji razvoj.

Generalna i specijalna prevencija jedna je od najvažnijih svrha alternativnih modela koju treba provoditi od ranog djetinjstva jer su maloljetnici u tom razdoblju najviše skloni rizičnom i društveno neprihvatljivom ponašanju. Oblikovanje maloljetnika kao društveno odgovorne i kvalitetne osobe moguće je samo uz pomoć obitelji i zajednice, odnosno škole koji ujedno imaju i najvažniju ulogu u njezinu provođenju. Postavlja se pitanje u kojoj se mjeri alternativni modeli primjenjuju u Bosni i Hercegovini s jedne strane, a u kojoj u Republici Hrvatskoj, s druge strane, te će se u radu pokušati odgovoriti i na to pitanje.

Kako bi se istražila problematika rada, postavljena je hipoteza:

• *Hipoteza:* U maloljetničkom kaznenom pravosuđu u Bosni i Hercegovini i Republici Hrvatskoj, gdje se primjenjuje poseban Zakon o zaštiti i postupanju s djecom i maloljetnicima u kaznenom postupku, odnosno Zakon o sudovima za mladež, osigurani su legislativni uvjeti za adekvatno provođenje alternativnih modela.

U radu se donose odgovori na istraživačka pitanja, i to:

1. U čemu se ogleda važnost međunarodnih dokumenata u borbi protiv maloljetničkog prijestupništva?
2. Koje vrste alternativnih modela poznaje kazneno zakonodavstvo Bosne i Hercegovine i Republike Hrvatske?
3. U kojem se opsegu alternativni modeli primjenjuju u kaznenopravnoj praksi Bosne i Hercegovine i Republike Hrvatske te zašto je važna njihova primjena?
4. Koji se parametri trebaju uzeti u obzir prilikom izbora alternativnih modela prema maloljetniku?
5. U čemu se ogledaju sličnosti i razlike između bosanskohercegovačkog i hrvatskog maloljetničkog zakonodavstva?

1. OPĆI OSVRT NA MALOLJETNIČKO PRIJESTUPNIŠTVO I ALTERNATIVNE MODELE

Maloljetničko prijestupništvo definira se kao svako ponašanje pojedinca ili skupine mladih koje je protivno društvu i neprihvatljivo, odnosno kojim se krše pravila ili društvene norme, kada je društveno vidljivo i izaziva spontano ili organizirano društveno reagiranje u namjeri da se zaštite dobra i vrijednosti te sami akteri takvog ponašanja. Po oblicima, dimenzijama, učestalosti, etiologiji i posljedicama prijestupništvo maloljetnika znatno se razlikuje od prijestupništva odraslih (Macanović, Grbić-Pavlović i Kuprešanin, 2016:10).

Da bi se smanjila stopa maloljetničkog prijestupništva, institut prevencije igra važnu ulogu radi preventivnog djelovanja u sprječavanju maloljetničkog prijestupništva općenito i nastanka ozbiljnijih oblika prijestupničkog ponašanja. Osim instituta prevencije, važnu ulogu imaju i sami alternativni modeli koji se primjenjuju kao alternative sankcijama institucionalnog tretmana jer se njima pokušava utjecati na maloljetnika i njegov daljnji razvoj, kao i na to da shvati težinu svog djela te prihvati odgovornost za ono što je učinio.

² Zakon o sudovima za mladež, Narodne novine RH, br. 84/2011., 143/2012., 148/2013., 56/2015., 126/2019. (u daljnjem tekstu: ZSM RH).

Prema općem pristupu, alternativni modeli u kaznenopravnom smislu svi su oni oblici reagiranja na kriminalitet u smislu određenih instituta, procedura i programa, kojima se počinitelja kaznenoga djela ne lišava slobode, nego se nastoji postići svrha sankcioniranja njihovim izvršavanjem u zajednici. Riječ je o alternativnim mjerama i alternativnim sankcijama kojima se reagira na kriminalitet ne lišavajući počinitelja kaznenog djela slobode (Pleh, 2019).

Zakoni koji reguliraju procesno postupanje prema maloljetnicima u Bosni i Hercegovini i Republici Hrvatskoj usklađeni su s međunarodnim dokumentima koji promoviraju prava maloljetnika vodeći računa da svako postupanje prema maloljetniku bude u skladu s konvencijskim principom najboljeg interesa djeteta³ jer je riječ o najosjetljivijoj kategoriji u društvu, u čemu se i ogleda njihova važnost. U nastavku će se osvrnuti na najvažniji međunarodni dokument koji s drugim međunarodnim dokumentima⁴ predstavlja međunarodni okvir maloljetničkog pravosuđa.

Od svih dokumenata koji će se u nastavku spomenuti, Konvencija o pravima djeteta⁵ (u daljnjem tekstu: Konvencija) svakako je najvažnija, ne samo zato što definira ukupan pravni status djeteta (uključujući i slučajeve djece koja su počinila kazneno djelo), nego i stoga što je jedini obvezujući instrument za države potpisnice, za razliku od ostalih dokumenata, kao što su pravila ili smjernice,⁶ koji čine tzv. *soft law*, a koji formalnopravno nisu obvezujući.

³ U nastavku će se dati kratak osvrt na Presudu Europskog suda za ljudska prava u predmetu Blokhin protiv Rusije, broj: 47152/06 od 23. 3. 2016., a u kojoj je podnositelj zahtjeva tvrdio da je njegov pritvor u Centru za privremeno zadržavanje maloljetnih prijestupnika bio nezakonit, da su uvjeti u pritvoru bili neljudski te da je postupak protiv njega bio nepravdan. Od 2002. do 2005. podnositelj zahtjeva navodno je počinio kaznena djela zabranjena Kaznenim zakonom Ruske Federacije, uključujući nered, tešku krađu i iznudu. Budući da nije bio punoljetan, protiv njega nije pokrenut kazneni postupak, ali je provedeno pet predistražnih istraga i stavljen je pod nadzor. Vijeće je utvrdilo da nedostatak odgovarajućeg medicinskog tretmana za podnositelja zahtjeva u privremenom pritvoru za maloljetne počinitelje predstavlja nečovječno i ponižavajuće postupanje protivno čl. 3. Europske konvencije za ljudska prava (u daljnjem tekstu: Konvencija), kao i to da je smještaj podnositelja zahtjeva u Centar za privremeno zadržavanje predstavljalo lišavanje slobode, s obzirom na to da je Centar bio zatvoren, gdje su zatvorenici prilikom prijema rutinski pretraženi i sve su im osobne stvari oduzete, odnosno Vijeće je zaključilo da Centri za privremeni pritvor nisu bili osmišljeni za pružanje odgojnog nadzora i da pritvor podnositelja u Centru nije bio u svrhu odgojnog nadzora. Iz navedenog primjera potvrđuje se primjena i poštovanje konvencijskog principa *najboljeg interesa djeteta* u kaznenom postupku.

⁴ Važno je istaknuti važnost i drugih međunarodnih dokumenata, ističući samo njih nekoliko, kao što su: *Standardna minimalna pravila Ujedinjenih naroda za maloljetničko pravosuđe* (tzv. *Pekinška pravila*) iz 1985. u pravilu 11. stav 2. propisuju da policija ili tužiteljstvo koji se bave maloljetničkim slučajevima mogu diskretno i bez usmjeravanja na formalno saslušanje riješiti slučajeve u skladu s kriterijima koji su navedeni u važećim pravnim sustavima i principima koji su sadržani u Pravilima, kako bi se „otklonile negativne posljedice klasičnog kaznenog postupka, kao što su stigmatizacija zbog osude ili kazne“. Nadalje, *Standardna minimalna pravila Ujedinjenih naroda za mjere alternativne institucionalnog tretmanu* (tzv. *Tokijska pravila*) iz 1990. predviđaju obvezu država potpisnica da se prilikom donošenja presude posebno uzmu u obzir potrebe prijestupnika za preodgojem, zaštita interesa društva i interesa žrtve, kao i priroda i težina kaznenog djela, osobnost prijestupnika, njegova sposobnost te okolnost koja je dovela do izvršenja kaznenog djela.

⁵ *Convention on the Rights of the Child*, usvojena od Opće skupštine UN-a Rezolucijom broj 44/25 od 20. studenoga 1989. i stupila na snagu 2. rujna 1990. godine. Dostupno na: <https://www.ohchr.org/sites/default/files/crc.pdf>.

⁶ Smjernice također upućuju na to da, kada je to u najboljem interesu djeteta, treba poticati primjenu postupka koji su alternativa sudskom postupku, točnije alternativni modeli u kaznenom zakonodavstvu trebaju jamčiti jednaku razinu pravne zaštite i poštovanja dječjih prava u svim mjerodavnim pravnim instrumentima o pravima djeteta, odnosno treba biti zajamčeno u istoj mjeri i u sudskom i izvansudskom postupku. Detaljnije u: *Guidelines of the Committee of Ministers of the Council of Europe on child-friendly justice*, Council of Europe, donesena 17. studenoga 2010., 14-15. Dostupno na: <https://rm.coe.int/16804b2cf3>.

Njome su obuhvaćene sve kategorije ljudskih prava kao što su građanska, politička, ekonomska, socijalna i kulturna, a što je predstavljalo svojevrsni novum u području međunarodnih ugovora o ljudskim pravima u vrijeme njezina donošenja (Gurda, 2020).

Međunarodni standardi zahtijevaju da se u okviru sustava maloljetničkog pravosuđa postupa u skladu s međunarodnim principom *najboljeg interesa djeteta* koji treba biti temelj svakog postupanja. Naime, djeca moraju uživati posebnu zaštitu kako bi im se osigurao pravilan psihički, emocionalni i socijalni razvoj, poštujući njihova već utvrđena prava, bez diskriminacije po bilo kojoj osnovi. Također, spomenuti standardi potenciraju primjenu alternativnih modela u što većoj mjeri kako bi se izbjegli formalni sudski postupci i negativne posljedice koje ti postupci mogu prouzročiti, a sve radi postizanja željenih rezultata u odgoju i izgradnji osobnosti djeteta kako ubuduće ne bi činio kaznena djela.

2. ALTERNATIVNI MODELI U KAZNENOM ZAKONODAVSTVU BOSNE I HERCEGOVINE

Prvobitno je naglašeno što se podrazumijeva alternativnim modelima, pa će se u nastavku izložiti njihova klasifikacija u maloljetničkom kaznenom zakonodavstvu Bosne i Hercegovine i dati osnovne informacije o njima. Zakon o maloljetnicima⁷ propisuje tri vrste alternativnih mjera koje se poduzimaju prema maloljetnicima, a to su:

- policijsko upozorenje
- odgojne preporuke i
- uvjetni otpust koji predstavlja novinu u maloljetničkom kaznenom zakonodavstvu (Pajić i Vežović, 2014).

Primjena alternativnih mjera usko je vezana uz načelo oportuniteta kao jedno od najvažnijih načela kojim se izbjegava kazneni postupak prema maloljetnicima u kaznenom zakonodavstvu Bosne i Hercegovine. Suprotnost načelu legaliteta, prema kojem je tužitelj po službenoj dužnosti dužan pokrenuti kazneni progon uvijek kada su za to ispunjeni propisani uvjeti, jest načelo oportuniteta prema kojem tužitelj za maloljetnike ne pokreće kazneni progon, bez obzira na to što su u konkretnom slučaju ispunjeni zakonski uvjeti za to. Dakle, kada se ocijeni da ne bi bilo svrsishodno da se prema maloljetniku pokreće kazneni postupak, ali da je potrebno da se drugim mjerama utječe na razvoj njegove osobnosti i odgovornosti kako ubuduće ne bi činio kaznena djela, postoji mogućnost skretanja s redovnog kaznenog postupka, i to na dva načina: prvo, davanjem odobrenja ovlaštenoj službenoj osobi da maloljetniku izrekne policijsko upozorenje i drugo, da izrekne jednu ili više odgojnih preporuka.

Osim načela oportuniteta i načela razmjernosti, potrebno je skrenuti pozornost i na važnost načela postupnosti u izricanju alternativnih mjera i kaznenih sankcija. Navedeno se očituje tako da, ako nije postupano po principu oportuniteta i nisu primijenjene odgojne preporuke, prednost u izricanju odgojnih mjera uvijek će imati mjere upozorenja i usmjeravanja, zatim mjere pojačanog nadzora, zavodske mjere i kazna maloljetničkog zatvora (Gurda, 2015). Dakle, u bosanskohercegovačkom kaznenom zakonodavstvu prednost u

⁷ Zakon o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku u Republici Srpskoj, Službeni glasnik RS, br. 13/2010., 61/2013. i 68/2020. (u daljnjem tekstu: Zakon o maloljetnicima u RS).

Zakon o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku u Brčko Distriktu, Službeni glasnik BD BiH, br. 44/2011. (u daljnjem tekstu: Zakon o maloljetnicima u BD BiH).

Zakon o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine, Službene novine FBiH, br. 7/2014. i 74/2020. (u daljnjem tekstu: Zakon o maloljetnicima FBiH).

postupanju prema maloljetnicima imaju alternativne sankcije koje se izvršavaju u zajednici, za razliku od sankcija institucionalnog tretmana za koje je predviđeno izvršavanje u odgovarajućim ustanovama. One kao blaže sankcije imaju niz prednosti u odnosu na sankcije institucionalnog tretmana, gdje sud procjenjuje na osnovi osobnosti i života maloljetnika te učinaka koje očekuje da će te sankcije ostvariti, zašto bira alternativne sankcije, a ne zavodske odgojne mjere.

Prilikom izbora alternativne sankcije sud će uzeti u obzir uzrast i zrelost maloljetnika, druge karakteristike njegove osobnosti i stupanj poremećaja u društvenom ponašanju, njegove sklonosti, težinu djela, pobude iz kojih je djelo učinio, sredinu i prilike u kojima je živio, dotadašnji odgoj, njegovo ponašanje nakon izvršenja kaznenog djela, posebice je li spriječio ili pokušao spriječiti nastupanje štetne posljedice, nadoknadio ili pokušao nadoknaditi počinjenu štetu, je li mu otprije bila izrečena kaznena sankcija, kao i sve druge okolnosti koje mogu utjecati na izbor one odgojne mjere kojom će se najbolje ostvariti njihova svrha (čl. 33. Zakona o maloljetnicima FBiH, RS i BD BiH).

2.1. Vrste alternativnih kaznenih sankcija

Alternativnim kaznenim sankcijama u kaznenom zakonodavstvu za maloljetnike u Bosni i Hercegovini smatraju se:

- a) mjere upozorenja i usmjeravanja – sudski ukor, posebne obveze i upućivanje u odgojni centar
- b) mjere pojačanog nadzora – pojačan nadzor roditelja, usvojitelja ili skrbnika; pojačan nadzor u drugoj obitelji i pojačan nadzor nadležnog centra za socijalnu skrb
- c) odgođeno izricanje kazne maloljetničkog zatvora (Pleh, 2019:137).

Mjere upozorenja i usmjeravanja izriču se kada je potrebno i dovoljno takvim mjerama utjecati na osobnost i ponašanje maloljetnika, odnosno njihova primjena dolazi u obzir kada je riječ o maloljetnicima prema kojima nije potrebno primjenjivati trajnije odgojne mjere, točnije koji su počinili bagatelno kazneno djelo, a najčešće zbog lakomislenosti i nepromišljenosti (Zovko, 1990). Odnosno kada nije potrebno izdvojiti maloljetnika iz sredine, nego mu samo skrenuti pozornost na neprihvatljivost njegova ponašanja i loših navika kako bi razvio osjećaj odgovornosti za vlastite postupke koji mogu imati određene negativne posljedice za zajednicu i društvo. Naime, u literaturi se kao alternativne sankcije navode sudski ukor i posebne obveze jer su izvaninstitucionalnog karaktera, odnosno mjere koje se izvršavaju u zajednici, dok je upućivanje u odgojni centar institucionalnog karaktera, gdje se maloljetniku oduzima sloboda i upravo se zbog toga ne mogu ubrajati u alternativne sankcije. U nastavku će se ukratko izložiti najvažnije karakteristike pojedinih alternativnih sankcija.

U Bosni i Hercegovini sudski ukor najblaža je odgojna mjera koja se sastoji od prijekora koji sud u ime društva upućuje maloljetnom počinitelju zbog počinjenog kaznenog djela (Jovašević, 2010:107). Cilj ukora jest da sud maloljetnika upozori na neprihvatljivost i štetnost njegova ponašanja, posljedice koje na njega takvo ponašanje može imati, kao i da mu u slučaju ponovnog počinjenja kaznenog djela može biti izrečena druga sankcija (Vranj, 2010). Je li primjena sudskog ukora dovoljna i opravdana odgojna mjera, ne ovisi samo o osobnosti maloljetnika, nego i o njegovoj spremnosti da ubuduće ne čini kazneno djelo. Pri tome je važna i spremnost sredine u kojoj maloljetnik živi da pozitivno utječe na njega i pomogne mu u razrješavanju svakodnevnih problema i teškoća (Jovašević, 2010:119).

Posebne obveze jedna su od najsveobuhvatnijih i najperspektivnijih alternativnih sankcija koje se mogu izreći kao samostalne ili kao sporedne alternativne sankcije uz neku od alternativnih sankcija ili čak alternativnih mjera (Pleh, 2019). Pri izboru, točnije individualizaciji posebnih obveza sud vodi računa o spremnosti maloljetnika da surađuje u njihovu ostvarivanju, kao i o tome da one budu prilagođene njemu i uvjetima u kojima živi. Izrečene obveze mogu trajati najdulje jednu godinu, ali tako da se njihovom primjenom ne ometa njegovo školovanje ili zaposlenje i ne šteti zdravlju (Duranović, Suljagić, Ćosić, Begić, Pačarić, 2016).

Mjeru upućivanja u odgojni centar sud izriče u svim onim slučajevima kada je potrebno da se odgovarajućim kratkotrajnim mjerama utječe na ponašanje maloljetnika. Sud upućuje maloljetnika u odgojni centar, i to: a) na određeni broj sati tijekom dana, i to najmanje 14 dana, a najdulje 30 dana i b) na neprekidni boravak od najmanje 15 dana, ali ne dulje od tri mjeseca (čl. 36. Zakona o maloljetnicima FBiH, RS, BD BiH). Upućivanje u odgojni centar ima svoju težinu u postupanju prema maloljetnicima, a najbolje se ogleda u činjenici da se tijekom izvršenja te mjere može promijeniti oblik njezina izvršenja, odnosno moguće je da se iz odgojnog centra kao sankcije institucionalnog tretmana promijeni u sankciju bez institucionalnog tretmana koja se izvršava upućivanjem u odgojni centar na određeni broj sati tijekom dana.

Mjere pojačanog nadzora, kao alternativnu sankciju koja se izriče kada se trebaju poduzeti trajnije mjere odgoja, uz odgovarajući stručni nadzor i pomoć, a pritom nije potrebno potpuno izdvajanje maloljetnika iz dotadašnje sredine, obavlja centar za socijalni rad koji je osnovan na području općine na kojoj maloljetnik ima prebivalište (Kovačić, 2004). Prilikom izbora odgojne mjere pojačanog nadzora, uzimajući u obzir karakteristike osobnosti maloljetnika i sredine u kojoj se nalazi, sud ponajprije daje prednost roditeljima, usvojiteljima ili skrbnicima kao prvim zaštitnicima maloljetnika. No u slučaju da oni ne mogu primjereno obavljati nadzor nad maloljetnikom, poseže za drugim vrstama mjera pojačanog nadzora, a to su nadzor druge obitelji i naposljetku nadzor centra za socijalnu skrb.

Alternativnom sankcijom odgođeno izricanje kazne maloljetničkog zatvora, sud zapravo maloljetniku „zaprijeti“ kaznom maloljetničkog zatvora i daje mu priliku, uz uvjet da u određenom vremenu provjeravanja ne poćini novo kazneno djelo, ali i da izvrši neku dodatnu alternativnu sankciju, primjerice posebnu obvezu ili mjeru pojačanog nadzora. Ako nakon uvida u izvješće centra za socijalnu skrb stekne uvjerenje da maloljetnik neće ponovno poćiniti kazneno djelo, tada sud može donijeti odluku da konačno odustaje od kazne maloljetničkog zatvora. Međutim, ako sudac za maloljetnike ne stekne takvo uvjerenje, zbog neispunjenja ili nepotpunog ispunjenja obveza koje je maloljetniku postavio izricanjem dodatnih alternativnih sankcija, sud donosi odluku kojom se maloljetniku izriče kazna maloljetničkog zatvora i upućuje ga na njezino izvršenje (Pleh, 2020).

U nastavku će se izložiti statistički podaci o broju izrečenih alternativnih sankcija, zavodskih mjera i kazni maloljetničkog zatvora u posljednjih pet godina u Bosni i Hercegovini.⁸

⁸ Podaci iz Tablice 1. preuzeti su sa službene stranice Agencije za statistiku Bosne i Hercegovine. Dostupno na: <https://bhas.gov.ba/Calendar/Category/16>. – pristupljeno 19. 10. 2024.

Tablica 1: Prikaz broja izrečenih alternativnih sankcija, zavodskih mjera i kazni maloljetničkog zatvora u Bosni i Hercegovini od 2019. do 2023.

Godina	Mjere upozorenja i usmjeravanja	Mjere pojačanog nadzora	Zavodske mjere	Kazna maloljetničkog zatvora
2019.	28	64	17	7
2020.	30	66	8	3
2021.	19	39	7	4
2022.	26	41	10	1
2023.	29	38	11	-
UKUPNO	132	248	53	15

Na osnovi analiziranih podataka može se ustvrditi da se prema maloljetnim počiniteljima kaznenih djela u najvećoj mjeri primjenjuju alternativni modeli kao načini sankcioniranja neprihvatljivog ponašanja, od kojih se najčešće izriču mjere pojačanog nadzora. Najveći broj izrečenih mjera pojačanog nadzora zabilježen je u 2019. i 2020., a poslije se taj broj znatno smanjio. Kada govorimo o sankcijama institucionalnog tretmana, uočavamo da se izriču u jako malom broju jer se prednost ipak daje alternativnim modelima. Također, broj izrečenih kazni maloljetničkog zatvora smanjivan je tijekom godina da bi se u 2023. došlo do toga da nema izrečene nijedne kazne maloljetničkog zatvora.

3. ALTERNATIVNI MODELI U KAZNENOM ZAKONODAVSTVU REPUBLIKE HRVATSKE

Zakon o sudovima za mladež, kao glavni izvor maloljetničkog prava prema maloljetnim počiniteljima kaznenih djela u Republici Hrvatskoj, temeljni je pravni dokument u Republici Hrvatskoj koji kao *lex specialis* uređuje odredbe za maloljetne počinitelje kaznenih djela (Zagorec, 2017). Zakonodavac je propisao široku mogućnost primjene načela svrsishodnosti prema kojem državni odvjetnik za mladež može pod uvjetima propisanim zakonom odlučiti ne pokrenuti kazneni postupak prema maloljetniku za kaznena djela za koja je propisana kazna zatvora do pet godina ili novčana kazna ako smatra da, s obzirom na narav kaznenog djela i okolnosti u kojima je ono počinjeno, prijašnji život maloljetnika i njegovu osobnost to ne bi bilo svrhovito (Cvjetko, 2006).

S druge strane, alternativne sankcije u Republici Hrvatskoj po svojim karakteristikama, svrsi i načinu izvršenja gotovo da se ne razlikuju od onih koje poznaje bosanskohercegovačko maloljetničko zakonodavstvo. Zakon poznaje tri vrste odgojnih mjera koje se mogu izreći maloljetnom počinitelju kaznenog djela, i to: sudski ukor, posebne obveze, pojačana briga i nadzor (čl. 7. ZMS-a RH) te pridržaj izricanja maloljetničkog zatvora propisan čl. 28. Zakona o sudovima za mladež.

U Republici Hrvatskoj sudski je ukor najblaža odgojna mjera propisana zakonom. Izriče se onim maloljetnicima kod kojih je utvrđena pozitivna prognoza budućeg ponašanja na temelju sudu dostupnih podataka o maloljetniku i njegovim životnim okolnostima. Sudski ukor izriče se usmeno i individualno na posebno određenom ročištu. Glavni nedostatak sudskoga ukora njegovo je jednokratno djelovanje jer se njegovim izricanjem maloljetniku samo usmeno izriče prijekor zbog počinjenog kaznenog djela, a da se pritom ne utječe na njegovo daljnje ponašanje (Radić, 2017).

Osim sudskog ukora, hrvatsko kazneno zakonodavstvo poznaje i posebne obveze kao vrstu alternativnih sankcija koje se mogu izreći maloljetniku. Cilj njihove primjene jest upozoriti maloljetnika na njegovu odgovornost za počinjeno kazneno djelo, pa je zato važno da sud izriče obveze vodeći računa ne samo o maloljetnikovim potrebama nego i o okolnostima počinjenog kaznenog djela. Postupak izvršenja te vrste mjere od maloljetnika zahtijeva određeni trud i napor upravo u svrhu njegova preodgoja, a često je usmjeren na ostvarenje kompenzacije za učinjenu štetu oštećenom i društvu (Hirjan, Singer, 2002).

Mjera pojačane brige i nadzora kao alternativna sankcija u Republici Hrvatskoj jest pomagačko-savjetodavna mjera, koja ima pozitivan učinak na daljnji život i razvoj mlade osobe, ali i određene nedostatke koji se javljaju tijekom njezina izvršenja u praksi. Kao jedan od glavnih nedostataka navode se sporost i inertnost pravosudnog sustava, koja se očituje neredovitim zakazivanjem ročišta i predugim protekom vremena od trenutka podnošenja kaznene prijave do donošenja pravomoćne presude. Neredovito zakazivanje ročišta i preispitivanje postojanja potrebe za izvršenjem mjere dovode do toga da mjera koja može fleksibilno trajati (od šest mjeseci do dvije godine) u praksi često završi po sili zakona nakon proteka dvije godine, iako možda u stvarnosti nije postojala potreba da traje toliko dugo (Radić, 2017).

Hrvatsko maloljetničko zakonodavstvo poznaje i alternativnu sankciju – pridržaj izricanja maloljetničkog zatvora kojom se može izreći da je maloljetnik kriv za kazneno djelo i istodobno pridržati izricanja kazne maloljetničkog zatvora kada smatra da se izricanjem krivnje i prijetnjom naknadnog izricanja kazne počinitelja može odvratiti od daljnjih kaznenih djela. U tom slučaju, sud može maloljetniku, uz pridržaj, izreći odgojne mjere pojačanog nadzora, upućivanje u disciplinski centar i jednu ili više posebnih obveza koje ne mogu trajati dulje od vremena provjeravanja. Ako u vremenu provjeravanja, koje ne smije biti kraće od jedne ni dulje od tri godine, maloljetnik počinu kazneno djelo ili se protivi izvršenju izrečenih odgojnih mjera, sud može odrediti da mu se naknadno odredi maloljetnički zatvor (čl. 28. ZMS-a RH).

U nastavku će se izložiti statistički podaci o broju izrečenih alternativnih sankcija u posljednjih pet godina u Republici Hrvatskoj.⁹

Tablica 2: Prikaz broja izrečenih alternativnih sankcija u Republici Hrvatskoj od 2019. do 2023.

Godina	Mjere upozorenja i usmjeravanja	Mjere pojačane brige i nadzora organa za socijalnu zaštitu	Pridržaj kazne maloljetničkog zatvora
2019.	108	97	34
2020.	73	98	41
2021.	88	92	34
2022.	102	71	40
2023.	91	79	45
UKUPNO	462	437	194

⁹ Podaci iz Tablice 2. preuzeti su sa službene internetske stranice Državnog zavoda za statistiku Republike Hrvatske. Dostupno na: <https://podaci.dzs.hr/hr/search?q=maloljetni%20po%C4%8Dinitelji>. – pristupljeno 18. 10. 2024.

Na osnovi analiziranih podataka može se ustvrditi da se prema najvećem broju maloljetnika primjenjuju odgojne mjere kao oblik sankcioniranja maloljetnih prijestupnika od kojih se najčešće izriču mjere upozorenja i usmjeravanja, i to posebne obveze kao vrsta alternativnih sankcija te mjere pojačane brige i nadzora centra za socijalnu skrb. Također, uočava se znatno smanjenje izrečenih mjera pojačane brige i nadzora prema maloljetniku u odnosu na 2019., kada je taj broj bio nešto veći nego u 2023., dok je broj izrečene alternativne sankcije pridržaja kazne maloljetničkog zatvora povećan u odnosu na 2019. te se na godišnjoj razini izriče u prosjeku od 35 do 50 slučajeva.

Temeljni cilj alternativnih modela usmjeren je na pružanje pomoći i ostvarenje resocijalizacije maloljetnika te se često navodi da alternativni modeli imaju tretmanski karakter. Izriču se zbog činjenice da je maloljetnik svojim ponašanjem ostvario kazneno djelo, pa se njihovim izricanjem želi upozoriti na potrebu preuzimanja odgovornosti za određeno ponašanje. Kako bi se ostvario cilj i da bi se prema maloljetniku moglo tretmanski djelovati, u nekim slučajevima potrebno ga je izdvojiti iz njegove životne sredine i prema njemu poduzeti trajnije tretmanski strukturirane mjere (Dragičević-Prtenjača, Radić, Rizvić, 2023).

Analizirajući dosadašnje podatke i činjenice iznesene u radu, može se zaključiti da je glavni i osnovni cilj primjene alternativnih modela – kao mjera i sankcija kojima se pokušava izbjeći vođenje kaznenog postupka i nastanak štetnih posljedica na budući život maloljetnika te usmjeriti maloljetnika da ubuduće ne čini kaznena djela – u potpunosti ostvaren, a ponajprije referirajući se na statističke podatke koji upućuju na prednost alternativnih modela prilikom primjene u odnosu na sankcije institucionalnog tretmana.

3.1. Sličnosti i razlike

Kada govorimo o usporednopravnoj analizi Bosne i Hercegovine i Republike Hrvatske u pogledu maloljetničkog kaznenog zakonodavstva, obje države imaju svoje *lex specialis* zakonodavstvo koje se odnosi na maloljetnike i u kojem su involvirane odredbe o alternativnim modelima prema maloljetnicima. Tim se odredbama zapravo izbjegava vođenje formalnog kaznenog postupka, utjecaj negativnih učinaka, ali i društvena stigmatizacija maloljetnika, tako što se primjenom alternative utječe na ponašanje maloljetnika i njegov pravilan razvoj, a sve radi postizanja svrhe sankcioniranja. Treba imati u vidu i činjenicu da je taj djelokrug rada u Bosni i Hercegovini reguliran na razini entiteta i Brčko Distrikta, dok su u Republici Hrvatskoj zakonska rješenja ujednačena na državnoj razini. Među ostalim, u maloljetničkom kaznenom zakonodavstvu Bosne i Hercegovine navode se policijsko upozorenje i odgojne preporuke kao alternativne mjere, dok u zakonodavstvu Republike Hrvatske ne postoji primjena policijskog upozorenja. U Republici Hrvatskoj alternativne mjere promatraju se kroz prizmu načela svrhovitosti, koje je istovjetno načelu oportuniteta, a državni tužitelj primjenu tog načela može uvjetovati ispunjenjem neke od posebnih obveza propisanih Zakonom o sudovima za mladež.

Sudski ukor kao mjera upozorenja i usmjeravanja jednako je regulirana u oba zakonodavstva. Kada je o posebnim obvezama riječ, postoji razlika u broju propisanih posebnih obaveza¹⁰ u Bosni i Hercegovini i Republici Hrvatskoj. Nadalje, zakonodavstvo Bosne i Hercegovine predviđa tri vrste mjera pojačanog nadzora (pojačan nadzor roditelja, usvojitelja ili skrbnika; pojačan nadzor u drugoj obitelji i pojačan nadzor nadležnog centra za socijalnu skrb), dok zakonodavstvo Republike Hrvatske predviđa dvije (pojačana briga i nadzor te pojačana briga i nadzor uz dnevni boravak u odgojnoj ustanovi). Na temelju navedenog može se zaključiti da su zakonodavna rješenja Bosne i Hercegovine i Republike Hrvatske gotovo identična.

¹⁰ Zakonima o maloljetnicima FBiH, RS i BD BiH u Bosni i Hercegovini propisano je 10, dok je Zakonom o sudovima za mladež u Republici Hrvatskoj propisano 16 posebnih obveza.

4. ZAKLJUČAK

Sve je više maloljetnika koji su u sukobu sa zakonom, pa pravodobno prepoznavanje i identifikacija svih rizičnih ponašanja te preventivno djelovanje društva, nadležnih organa i pojedinaca predstavlja prioritet u sprječavanju i suzbijanju maloljetničkog prijestupništva. Sukladno s tim, obitelj i škola imaju najvažniju ulogu u prevenciji, i to od najranijeg djetinjstva jer su maloljetnici u toj dobi najviše skloni rizičnom ponašanju. Maloljetnik se može oblikovati u odgovornu i kvalitetnu osobu samo uz pomoć obitelji i zajednice, odnosno odgojno-obrazovne ustanove. Dakle, odgovornost za neprihvatljivo ponašanje je podijeljena i ne može se pripisati isključivo maloljetniku. Također, intenzivna edukacija, jačanje svijesti o štetnosti maloljetničkog prijestupništva, ali i prijestupništva općenito te sociopatoloških pojava neposredno ili posredno povezanih s tom društveno negativnom pojavom među mladima iznimno su važni.

Proučavajući zakone u oba maloljetnička kaznena zakonodavstva, uočljivo je da primjena alternativnih modela dodatno rasterećuje maloljetničko kazneno pravosuđe jer je, radi najboljeg interesa djeteta, znatno pogodnija u odnosu na primjenu kaznenih sankcija institucionalnog karaktera. Naime, uspješna primjena alternativnih modela rezultira nepokretanjem kaznenog postupka.

Bez obzira na neznatne razlike u zakonodavstvima Bosne i Hercegovine i Republike Hrvatske, srž ostaje nepromijenjena, odnosno u najvećoj mjeri primjenjuju se alternativni modeli koji u praksi obaju zakonodavstava daju dobre rezultate, na što upućuju i praktični rezultati navedeni u radu, što dodatno potvrđuje primjenu legislative u zakonodavstvima Bosne i Hercegovine i Republike Hrvatske. Stoga se može reći da je hipoteza koja je postavljena u uvodnom dijelu rada provjerena i potvrđena, odnosno da su osigurani legislativni uvjeti koji se uspješno provode prema važećim zakonodavstvima.

Dakle, prednost se daje alternativama sankcije institucionalnog tretmana jer one ne podrazumijevaju zatvaranje maloljetnika, nego mu omogućuju da unutar društva i zajednice popravi svoje ponašanje, shvati težinu svojih djela, prihvati odgovornost i pokaje se za učinjeno te da ubuduće više ne čini kaznena djela. Dakle, takvim se sankcioniranjem utječe na preodgoj i daljnji razvoj maloljetnika.

LITERATURA

Knjige

1. Duranović, M., Suljagić, S., Ćosić, J., Begić, A., Pačarić, S. (2016). *Zaštita i postupanje sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku*, Sarajevo, Ministarstvo pravde Federacije Bosne i Hercegovine.
2. Hirjan, F., Singer, M. (2002). *Komentar zakona o sudovima za mladež i kaznenih djela na štetu djece i maloljetnika*, Zagreb, Nakladni zavod Globus.
3. Jovašević, D. (2010). *Položaj maloljetnika u krivičnom pravu*, Niš, Pravni fakultet u Nišu – Centar za publikacije.
4. Macanović, N., Grbić-Pavlović, N., Kuprešanin, J. (2016). *Maloljetnička delinkvencija – prevencija i resocijalizacija*, Banja Luka, Udruženje nastavnika i suradnika Univerziteta u Banjoj Luci – Evropski defendologija centar Banja Luka.
5. Sijerčić-Čolić, H. (2019). *Krivično procesno pravo, Knjiga I. Krivičnoprocesni subjekti i krivičnoprocesne radnje (peto izmijenjeno i dopunjeno izdanje)*, Sarajevo, Pravni fakultet u Sarajevu.

Članci

1. Cvjetko, B. (2006). *Alternativa pokretanju kaznenog postupka prema maloljetnim i mlađim punoljetnim počiniteljima kaznenih djela, odnosno alternativa pokretanju kaznenog postupka u predmetima nasilja u porodici*, Beograd, Temida, Viktimološko društvo Srbije.
2. Dragičević Prtenjača, M., Radić, I., Rizvić, D. (2023). *Upućivanje u odgojnu ustanovu – odgojna mjera zahvaćena svjetskim trendom transformacije i deinstitucionalizacije*, Hrvatska, Hrvatski ljetopis za kaznene znanosti i praksu, vol. 30, no. 2., str. 569–603.
3. Gurda, V. (2015). *Uvjetni otpust kao alternativa sankcijama institucionalnog tipa u krivičnom pravu Bosne i Hercegovine*, Zbornik radova sa međunarodne naučne konferencije „Krivično zakonodavstvo de lege lata et de lege ferenda“, Prijedor, Ministarstvo pravde Republike Srpske.
4. Gurda, V. (2020). *Evropski instrumenti i standardi u oblasti maloljetničkog krivičnog pravosuđa*, Revija za kriminologiju i krivično pravo u Beogradu, Beograd, Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu i Institut za kriminološka i sociološka istraživanja u Beogradu, vol. 58, br. 1-2/20., str. 105–126.
5. Kovačić, Z. (2004). *Uvjeti, okolnosti i mogućnosti unapređenja provođenja odgojne mjere pojačane brige i nadzora u sustavu socijalne skrbi*, Ljetopis socijalnog rada, vol. 11 (1), str. 63–86.
6. Pajić, D., Vejzović, S. (2014). *Osnovne karakteristike novog maloljetničkog zakonodavstva u Bosni i Hercegovini*, Dani porodičnog prava, Društveni ogledi.
7. Pleh, V. (2019). *Alternativni modeli u krivičnom zakonodavstvu za maloljetnike u Bosni i Hercegovini*, Godišnjak Pravnog fakulteta u Sarajevu, Sarajevo, Pravni fakultet Univerziteta u Sarajevu, str. 127–155.
8. Pleh, V. (2020). *Uloga i značaj sudije za maloljetnike u postupku izvršenja krivičnih sankcija prema maloljetnicima u Bosni i Hercegovini*, Pregled: časopis za društvena pitanja, Sarajevo, Pravni fakultet Univerziteta u Sarajevu, str. 45–68.
9. Radić, I. (2017). *Hrvatski sustav maloljetničkih sankcija: trenutačno stanje i prijedlozi za promjenu*, Hrvatski ljetopis za kaznene znanosti i praksu, vol. 24 (1), str. 83–115.
10. Vranj, V. (2010). *Krivične sankcije prema maloljetnicima u duhu novog Zakona o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku u Bosni i Hercegovini*, Nova pravna revija, Časopis za domaće, njemačko i evropsko pravo, Sarajevo, Njemačka fondacija za međunarodnu pravnu saradnju: Njemačko-bosanskohercegovačko udruženje pravnika: Društvo za istraživanje i recepciju njemačkog prava, str. 32–37.
11. Zagorec, M. (2017). *Problematika postupanja prema maloljetnim počiniteljima kaznenih djela*, Policijska i sigurnost, vol. 26 (4/2017), str. 283–301.
12. Zovko, D. (1990). *Izvršenje vaspitne mjere upućivanja u disciplinski centar za maloletnike*. Beograd: Socijalni rad i socijalna zaštita, 1–2.

Zakonodavni propisi

1. Zakon o sudovima za mladež, Narodne novine RH, br. 84/2011., 143/2012., 148/2013., 56/2015., 126/2019.
2. Zakon o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku u Republici Srpskoj, Službeni glasnik RS, br. 13/2010., 61/2013. i 68/2020.
3. Zakon o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku u Brčko Distriktu, Službeni glasnik BD BiH, br. 44/2011.
4. Zakon o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine, Službene novine FBiH, br. 7/2014. i 74/2020.

Međunarodni propisi i smjernice o djeci i pristupu pravosuđu

1. *Convention on the Rights of the Child*, usvojena od Opće skupštine UN-a Rezolucijom broj 44/25 od 20. studenoga 1989. i stupila na snagu 2. rujna 1990. godine. Dostupno na: <https://www.ohchr.org/sites/default/files/crc.pdf>.
2. *Guidelines of the Committee of Ministers of the Council of Europe on child-friendly justice*, Council of Europe, donesena 17. studenoga 2010. godine, 14-15. Dostupno na: <https://rm.coe.int/16804b2cf3>.
3. *Guidelines on child-friendly Legal Aid*, Europe and Central Asia Regional Office (ECARO), listopad 2018. godine. Dostupno na: <https://www.unicef.org/eca/media/5171/file#:~:text=%E2%97%BE%20use%20simple%20vocabulary%20that,professional%20language%20and%20legal%20jargon>.
4. *The United Nations Standard Minimum Rules for Non-custodial Measures - The Tokyo Rules*, usvojena od Opće skupštine UN-a Rezolucijom broj 45/110 od 14. prosinca 1990. godine. Dostupno na: <https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/ProfessionalInterest/tokyorules.pdf>.
5. *The United Nations Standard Minimum Rules for the Administration of Juvenile Justice - The Beijing Rules*, usvojena od Opće skupštine UN-a Rezolucijom broj 40/33 od 29. studenoga 1985. godine. Dostupno na: <https://www.ohchr.org/sites/default/files/beijingrules.pdf>.

Internetski izvori

1. Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine. Pristupljeno 19. 10. 2024. Dostupno na: <https://bhas.gov.ba/Calendar/Category/16>.
2. Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske. Pristupljeno 18. 10. 2024. Dostupno na: <https://podaci.dzs.hr/hr/search?q=maloljetni%20po%C4%8Dinitelji>.

Abstract _____

Ilma Motika*

Comparative Legal Analysis of the Application of Alternative Models of Juvenile Criminal Legislation in Bosnia and Herzegovina and the Republic of Croatia

In this paper, the author highlights the importance of applying alternative models to juvenile offenders and presents a comparative legal analysis of legislative solutions in Bosnia and Herzegovina, as well as the Republic of Croatia. The legislative solutions in Bosnia and Herzegovina and the Republic of Croatia, as well as the purpose of the alternative models, are almost identical in both criminal legislations. The emergence of juvenile delinquency requires a high-quality and comprehensive approach because it is socially unacceptable behaviour of minors, as the most sensitive category in society, which should be treated differently from adults. Alternative models represent a common name for alternative measures and sanctions imposed on juvenile offenders. Those represent alternatives to the sanctions of institutional treatment, so their purpose is reflected in the need for preventive actions in order to prevent and suppress juvenile delinquency.

Keywords: juvenile delinquency, alternative models, prevention, Bosnia and Herzegovina, Republic of Croatia, practical application.

* Ilma Motika, employee at the Attorney's Office of Mirsad Crnovršanin, MSc Sarajevo, Bosnia and Herzegovina.